

En undersøgelse af skatologien som tema og degradering i Aristophanes' *Freden & Skyerne*

af Marcel Lysgaard Lech

οὐδ' ἐν κοπρία θησαυρὸν ἐκβεβλημένον (Strattis 44 PCG)
En skat er ikke smidt i en mødding.

1.1 Det er min hensigt med denne artikel at undersøge Aristophanes' tematiske brug af latrinære udtryk, hvordan og hvor de bruges. Specielt vil jeg se på, hvorledes den skatologiske degradering bevæger sig gennem stykkerne *Skyerne* og *Freden* som et tema, da den skaber en karakteristik - positiv eller negativ - af personer og verdener, idet det latrinære er en uundværlig del af forfatterens arsenal af komisk skyts i Den Gamle Attiske Komædie. Jeg vil vise, at den skatologiske degradering skaber et paradoks, som forstærker og fremhæver de budskaber forfatteren måtte have, en ellers alt for oversat effekt. Med paradoks mener jeg, hvordan to eller flere modsætninger tvinges sammen i den komiske fantasi verden til en grotesk harmoni.¹

Jeg vil tage udgangspunkt i *Freden* og *Skyerne*, da en undersøgelse af hele Corpus Aristophaneum ville være for omfattende. Med hensyn til det vokabular, der bruges i den latrinære humors regi, vil jeg henvise til Henderson (1991) kapitel 6, der er en gennemgang af skatologien og den relaterede vokabular.

En stor del af andre Aristophanes-stykker vil blive inddraget og er oversat i mit appendiks, der består af en græsk tekst med en dansk paralleloversættelse.

1.2 Det aristophaniske teater er et rent festfyrværkeri af vulgareiteter, platheder og til tider underfundige ordspil, som dog sjældent får den moderne læser, der for første gang konfronteres med Aristophanes, til at grine på grund af det store ordbogsarbejde, og dagligdagsproget i Athen anno 400 f.Kr., et sprog vi vanskeligt har mulighed for at få en ide om hos andre forfattere, og som denne forfatter virkelig kræver et kendskab til. Dertil kommer de af samtidens kulturelle og historiske aspekter, som komedien afspejler.

Vi mangler meget i at kunne forstå Aristophanes *per se*; der var jo musik og dans til stykkerne, kostymer og lidt sceneri, blot skuespillernes ageren, sådan som Aristophanes selv havde tænkt sig, at det skulle være, og sproget; sprog bliver jo talt

¹ En stor del af andre Aristophanes-stykker vil blive inddraget og er oversat i mit appendiks, der består af en græsk tekst med en dansk paralleloversættelse.

mere end det bliver skrevet og vi har meget svært ved at forestille os hvordan attisk i f.eks. 420 f.Kr. har lydt, og det bliver nærmest umuligt når man tænker på at Aristophanes' skuespillere talte og sang på vers, som vi selv "klunter" os igennem.

Disse barrierer er dog til at overkomme, skønt oplevelsen vist klart må anses for at være forringet. Der er dog endnu en hindring, nemlig atheneren, den jævne borger, som levede og døde i Athen, ukendt. Det er nemlig også ham Aristophanes' værker er tiltænkt, skønt der sigtes til flere målgrupper og intellektuelle niveauer, men det er almindelige mennesker, der er flest af, og jo mere og højere, der bliver hujet og grinet, desto større var chancen for succes.

Vi ved ikke hvad en athener kunne lide og ikke lide, hvad der var sjovt og hvad der ikke var, men her kan vi bruge Aristophanes som et overfladisk billede på hvad der rørte sig under huden på sådanne mennesker. Der er mange pointer, der farer forbi os, og nogle vitser og ordspil finder vi flade eller kedelige. Der er dog stadigvæk vittigheder og hentydninger, som er mulige at forstå, for alt i alt var deres humor ikke så forskellig fra vores, som man kunne tro; det der er forskellen er de kulturelle tabuer, men prøver vi, i den grad det er muligt, at se bort fra dem et øjeblik, kan man, tror jeg, få en ide om, hvad grækerne grinede af. Aristophanes selv hjælper os da heldigvis engang i mellem og siger direkte hvad folk da i det mindste plejer at grine af, ex. *Frøernes* prolog 1-18. Her viser Aristophanes, at prutter var sjove, men at man skulle være *med på noderne* med vokabularet - den slang, der var populær på pågældende tidspunkt - og scenariet, ellers dræbte man vittigheden og gjorde den evigt unge gud, for hvis ære den var, et år ældre.

1.3 De komiske *topoi* vedrørende skatologien, varierer i de stykker vi har overleveret, sådan at det stykke, der er mest seksuelt orienteret, *Lysistrate*, er det stykke med de færreste hentydninger til det latrinære, mens *Skyerne*, *Freden* og *Frøerne* i store dele kun spiller på de skatologiske *topoi*. Et senere stykke er *Ekklesiastousai*, som tager medaljen for den længste afføringsscene jeg endnu er stødt på, men dette stykke ligger ude for min artikels spektrum, da dette og det sidste stykke *Ploutos* er anderledes i tonen end de førnævnte.²

Jeg begynder her med at opstille de forskellige skatologiske *topoi*, som jeg mener findes hos Aristophanes, udover den primære effekt, men ikke nødvendigvis den sjoveste, der blot er at være vittigheder fra den latrinære kumme, der skal vække latter eller væmmelse og derved latter.

² Henderson (1991) s. 100-101

Ekskremental humor:

- Nedrakning af personer. At vise en person i akten er meget degraderende. ex. *Ec.* 311ff
- Vise en vulgær eller bondsk livsstil. ex. *Strepsiades'* glæde over det burleske. kap. 2
- I sammenhæng med indtagelse af for meget mad, forstoppelse, tung byrde eller hårdt arbejde, når man får bank.³ ex. *Ra.* 1-20, 236-38; *Eq.* 69-70, 998
- Skræk er et velkendt *topos* i den skatologiske humor. ex. *Ach.* 350-01; *Ra.* 306-7, 479-91.
- Tematisk brug. dvs. som en bestanddel af den verden stykket foregår i; *Freden & Skyerne.*
- *παρὰ προσδοκίαν* (*para prosdokian*, uventet). ex. *A* 254-56 hvor *βδεῖν* (at fjærte) er en joke i stedet for *βινεῖν* (at bolle),⁴ se 2.3.2

Urinal humor

- Inkontinens hos gamle mænd.⁵ Philokleon er nødt til at have en tissepotte hos sig. *V.* 807-10
- Vise foragt for en/noget anden/andet ved at tisse på det. *V.* 394
- Vise latterlige menneskers ideer og tro. ex. *Nu.* 373

Flatulent humor

(Aristophanes bruger to ordstammer om det at prutte nemlig: *περδ-* i *πέρομαι* og *βδ-* i *βδέω*, *βδύλλω*, *βδελύττομαι*)

περδ- stammen:

- Kan være lig dovenskab eller søvn. ex. *Nu.* 8-10; *Eq.* 115
 - Kedsomhed. ex. *Ach.* 30
 - Sjov og spas hos vulgære personer. ex. *V.* 1305; *Pax.* 335
 - Vise foragt ved at fise på/mod en anden. ex. *V.* 394, 618; *Pax.* 547; *Pl.* 618
- og *βδ-* stammen.
- Frygt og væmmelse kan fremkalde luft i maven ligesom i ekskremental humor.

³ Ang. at skide efter at man har fået bank, så tvivler jeg på at *Lys.* 439-440 GR: " εἰ τᾶρα νῆ τῆν Πάνδροσον ταύτη μόνον | τῆν χεῖρ' ἐπιβαλεῖς, ἐπιχεσεῖ πατούμενος. " er en vits i den forstand at det, der siges er vulgært. vittigheden er, at det er en gammel dame, der siger det. Jeg tror at *χέζω πατούμενος* er et kolloquialt udtryk ex. eng. *I'll beat the shit out of you.*

⁴ Iflg. Henderson (1991) s 197

De fleste skatologiske tilfælde kan man finde ved en direkte ordundersøgelse i Todds Index Aristophaneus, eftersom der er et begrænset vokabular til rådighed af de af Henderson såkaldte primære obsceniteter, dvs. ord der uden omsvøb er hvad de giver sig ud for at være, ex. lort, skide osv. Man er dog også nødt til at finde de steder, hvor slang, metaforer, eufemismer eller hentydninger bruges, hvilket straks er en anden sag.

Skatologisk degradering

2.1 Før jeg giver mig i kast med de egentlige analyser, vil jeg kort skitsere den analytiske tanke, der ligger til grund for denne artikel. Tankerne er ikke mine egne, jeg har blot sammenfattet dem med denne artikel i sinde, men er Bakhtins (1984), Hendersons (1990, 1991, 1998) Nietzsches (1996) og Horkheimer og Adornos (1993). *Tragediens fødsel* og *Oplysningens Dialektik's* pessimistiske grundsyn har været den filosofiske- og kulturkritiske- ballast i specielt min analyse af *Skyerne*.

2.2.1 Først må jeg give et omrids af effekten af det latrinære i en vittighed. For selvom den seksuelle og den skatologiske humor hos Aristophanes til tider er meget direkte og hård, drejer den sig aldrig om at vække nogen seksuel følelse, det er pornografiens mål. Pornografien skaber nemlig autoerotik og fantasier, hvorved man i fantasiens verden bryder de tabuer samfundet og kulturen måtte have. Modsat pornografiens indadvendthed står så obscenitetens udadvendthed, som i højere grad søger at bryde sociale tabuer, fordi man med obscene ord kan bibringe sin ytring, der være sig en forbandelse eller vittighed, det spiller ingen rolle, den stærkeste emfase, for som Henderson siger er; *Its efficacy in all these functions resides in its ability to uncover what is forbidden, and thus to shock, anger, or amuse.*⁶

2.2.2 En anden og mere pragmatisk effekt er den degraderende effekt obscenitet kan medføre det komiske objekt i det komiske subjekts øjne. Seksuelle hentydninger er ikke degraderende i sig selv, men det degraderende ligger i *hvor og hvornår, karakteren* af den seksuelle akt og ikke mindst for grækerne, *tankegangen* om aktiv (penetrerende) og passiv (penetreret) rollerne; det er det græske *to prepon* (det passende), der afgør hvorvidt en handling er degraderende eller ej. Skatologien er dog, modsat det seksuelle, helt igennem degraderende, der er intet andet formål med at lade en skuespiller defækere end den fuldstændige degradering af vedkommende.

⁵ I *Th.* 609ff. Skal Euripides' slægtning klædt ud som dame tisse. Han har smertefuld vandladning og bruger usædvanlig lang tid på wc i hvert fald set med kvinde (bøssen Kleisthenes') øjne.

⁶ Henderson (1991) s. 7.

2.3. Bakhtin argumenterer for, at degraderingen i den folkelige latterkultur er ambivalent, så at den medfører genfødsel af objektet til en bedre form og derved ungar det nihilistiske, omend i middelalderen kun i den karnevalistiske verden, en løssluppet verden, der lever side om side med den officielle verdens stringente normer. Det vigtige (og i denne henseende brugbare) i Bakhtins analyse af Rabelais' værker er hans gennemgang af den folkelige latterkulturs princip, som han anser for at være universel. Den viser sig som den ambivalente degradering (nedbrydning/genopbygning, død/ fødsel) og er en latter, der inviterer alle, store som små, ind i sin fuldstændig demokratiske verden, hvor alle er lige latterlige. Folkets latter er den frie latter uden nogen tabuer, der hæmmer dens væsen, og kropsliggørelsen af det civiliserede menneske, et tilbage til naturen (med alt hvad den indebærer), hvis deformiteter (idioter, dværge osv.) gøres til paver, mens de ophøjede forvises til pøblens groteske realisme, en burlesk verden af mad, druk og sex, den menneskelige natur i dens mest dyrisk-instinktive form, med Nietzsches ord, det dionysiske. Denne groteske realismes ynde (mange vil sikkert modstride det)⁷ opnås gennem *hyperbolen*, sådan som allerede Demetrios bemærkede det.⁸ Latterens princip hos Bakhtin viser sig som en munter utopisk leg med livet, en grotesk mimesis af de nuværende tilstande, som normalt styres af det officielle hierarki, der af latteren vendes på hovedet og degraderes, hvorved en alfolkelig selvhævdelse finder sted.⁹ Latterkulturen er altså en herredømmets sikkerhedsventil for folkets drømme og lyster, og derved for at det officielle samfund kan bestå. Derved har det middelalderlige karneval ingen anden rolle i den virkelige verden end at skabe en utopi, som pøblen kan længes efter og glædes ved, samt den årlige selvhævdelse, vendt op og ned på verden, på højt og lavt. I Den gamle Attiske Komædie var tilskuerne både pøblen og det officielle, i hvert fald politisk set, hvilket kunne give komediens mål større effekt i den virkelige verden, for komædien var et spejlbillede af den virkelige verden, sat på spidsen, så ingen var i tvivl om dens mål.

2.4 Skatologien er den fuldstændige degradering og som vi skal se, kan alt degraderes. Det er helt klar, set i lyset af det store arbejde, der bliver lagt i disse temaer, at Aristophanes har tænkt på degraderingen, som en mulighed for at vise, at noget er galt, og at han har forventet en reaktion - det vil sige, at der er en positiv tanke bag. At det ikke altid virkede uden for illusionen er en anden sag.

⁷ Eksempelvis Platnauer (1964) s. viii.

⁸ Demetr. *Eloc.* 151.

⁹ Dover (1972) s.32 "But a subject needs something else; the opportunity to assert himself by ridiculing the ruler".

Billens Optur

3.1.1 *Freden*, produceret af Aristophanes selv, blev opført under Dionysos-festen i Elaphebolion 421¹⁰ under Alkaios' arkontat, og blev nummer 2 efter Eupolis' *Røvslikkerne* (Κόλακες) og før Leukons stykke *Klanmændene* (Φράττερες).

3.1.2 I *Freden* bruger Aristophanes Bellerophontes-myten, sådan som Euripides fremførte den på et uvist tidspunkt, men sikkert før 429.¹¹ Bellerophontes, som vi kender fra Homer (*Il.* 6. 155ff), Pindar (*Isth.* 7.44-47 & *Ol.* 13.62-92) og andre, fløj op til guderne på Pegasos (Hes. *Th.* 280ff.), fordi han mente, at hans børn uretfærdigt var blevet dræbt, og han tvivlede på gudernes moral, ja selve deres eksistens (E. *Bell.* fr. 286.1-3. 292 l.7), hvis den uretfærdige belønnes, mens den retfærdige kastes i ulykke (E. *Bell.* fr.293). Hans gænger var, som sagt, den berømte Pegasos, men den smider Bellerophontes af sig, da Zeus gør den vild. Han overlever dog i Euripides' version, men lammes i faldet, som vi får at vide i (*Ach.* 425-29), da Dikaiopolis søger efter en ynkelig, men snu Euripides-karakter til at overtale Koret, (ibid. 429). Pegasos er i denne komedie skiftet ud med en kæmpe bille, en idé Aristophanes har fået fra Æsop (*Vita Aesopi* 134ff), fordi billen i fabeln kom helt op til Zeus (*Pax.* 129-30), og som han allerede i *Hvepsene* (1448ff) fra året før hentyder til.

For at få en idé om det skatologiske aspekt i *Freden* og dets virkning som tema, vil jeg først se på grundidéen med *Freden*, og hvad den måtte indeholde. *Freden* rummer tre tilsyneladende uforenelige temaer; bøn, mad og ekskrementer, men jeg vil vise, hvorledes disse er vævet sammen i en af tragedien inspireret verden, og hvorledes modsætningerne forstærker hinanden.

Bønnen

3.2.1 *Freden* er, som sagt, et stykke om en bøn, en bøn om en ændring af den nuværende situation (krigen), en bøn om fred og de goder, som følger deraf, opremset af Trygaios selv (338-45, 866-67). *Freden* er et eventyr, der henter sin inspiration fra myternes verden og gør hovedpersonen selv til en del af denne, som en karikatur af Euripides' Bellerophontes. Som i ethvert andet eventyr er der undervejs konflikter, som skal overvindes, og venskaber, der skal prøves, førend målet nås. Stykket er i modsætning til *Skyerne* og *Hvepsene* et meget positivt stykke, fordi freden faktisk var nær, stykkets mål var i virkelighedens verden tæt på en opfyldelse.¹² Temaet fred er ikke noget nyt hos Aristophanes, men han formår at

¹⁰ Hyp.iii.

¹¹ Collard 1995 s. 83

¹² Th. 5.20.1

gøre følgerne af freden vigtigere end freden selv og undgår derved gentagelser; Trygaios og Dikaiopolis er fuldstændigt enige i goderne ved fred (sammenlign *Ach.* 263-79 med *Pax.* 341-45; 439-40),¹³ men den fred, de hver især opnår, er forskellig, fordi de modarbejdes på forskellig vis af folk, der vil have, at krigen af en eller anden grund (gerne økonomisk) skal fortsætte.

3.2.2 Stykket er et eventyr, en ridderfærd, hvor trofæet er *ἀπάλλαξις πραγμάτων* (befrielse for problemer), det vil sige de ting, som krigen byder,¹⁴ og som bylivet giver landbefolkningen. Det er ikke kun her i *Freden*, at Aristophanes viser en forskel mellem by, et sted for *ἐρασταὶ πραγμάτων* (problemelskere) og *συκοφάνται* (sykofanter),¹⁵ og land, som i den aristophaniske verden gengives med et romantisk idylbillede, ex. (*Nu.* 39-55).¹⁶ Det er vigtigt at se, hvorledes dette er en negation af det offentlige liv -det ikke kropslige liv- og at der gentagne gange spilles på slagordet *εἰς ἀγρόν* (til marken!);¹⁷ tilbage til kroppen og livet.

3.2.3 Trygaios (Vinhøsteren) er en personificering af den attiske vinbonde,¹⁸ som mangler muligheden får at høste, fordi planterne er hugget ned, ikke fordi vin er en livsnødvendighed - man kunne forstille sig korn og kvæg var vigtigere - men fordi vin (og oliven) er lang tid om at give udbytte. Derved symboliserer vinen, at Trygaios ønsker en langvarig fred, ligesom symbolikken i Amiphitheos' vinsække (fredsaftaler) i *Acharnerne*. Desuden giver vin associationer til Dionysos, guden for rusen og instinkterne, som hos Euripides (*Bach.* 417-20) siges at være glad for fred, og det giver naturligvis mening eftersom to af Dionysos-kultens grundelementer følger med *Freden*:

Opora, som Hermes giver til Trygaios, er personificeringen af årstiden for vinhøsten, som krigen har afbrudt og ødelagt, og hvis bryllup med Trygaios symboliserer bondens (mennesket) tilbagevenden *εἰς ἀγρόν* (se 3.2.2), dér hvor han hører hjemme og hvor arbejdet bærer bedre frugt - der avles - end arbejdet med den ødelæggende krig gør. Det er altså en forherligelse af det skabende, livet og en total negering af Krigen, det destruktive, og den medfølgende korrumpning af *polis*, som krig medfører, se også den sukkende Dikaiopolis' replik (*Ach.* 32-33).

Theoria, som gives tilbage til *Boule*, betyder det at være teatergænger eller et medlem af en officiel delegation, som enten sendes ud til festivaler andre steder eller for at rådføre sig hos orakler, og netop teateret (sang og skuespil) er en del af

¹³ se også *Lys.* 1173-74, hvor freden også giver mulighed for landbrug og sex (Henderson 1987) ad loc.

¹⁴ 302-03 og 346ff.

¹⁵ 190-91.

¹⁶ Det er værd at bemærke at man sjældent hører om det direkte arbejde på landet, men mest om fritiden.

¹⁷ Optræder følgende steder i *Freden*: 536, 552, 555, 563, 569, 586, 1318, 1329; *Ach.* 32; *Eq.* 805.

Dionysos' væsen. Hun symboliserer samtidigt, at mennesket har fritid og en reel mulighed for at komme til festivaler, som jo også kan inkludere tilskuere fra andre *poleis*. Dette kræver at der er fred,¹⁹ sådan som Ole Thomsen så rigtigt siger²⁰ "Dette er Aristofanes' fantasi og dette hans poesi, den kræver én politisk betingelse opfyldt, nemlig at der skal være fred." Fuldstændig som vi også kan se det i *Acharnerne* og *Lysistrate*, er freden nødvendig, hvis livslysten, kropsligheden, det vil hos Aristophanes sige erotikken, friheden og frugtbarheden, skal tilbage til folket.²¹ Freden selv kommer ud af hulen, som Polemos havde gemt hende i, som et barn, der kommer ud fra moderens liv, genfødes hun stum med Hermes i hans *hermeneutiske* rolle som gudernes budbringer, mens Polemos, der mangler sin falliske støder, er svag og uden den maskuline kraft. Trygaios får sin fred og med den sit liv tilbage, dermed sagt sin frihed, som bonden på landet, fri til at løbe ud på engen - efter pigerne - for det er samtidig den kropslige frihed, uden undertrykkende elementer.

Maden

3.3.1 Mad har en vigtig allegorisk funktion i stykket. Aristophanes begynder med det forfærdelige måltid, som slaverne forbereder til Billen, og derefter lader han den grusomme Polemos forberede et måltid af de græske stater, som han vil knuse i sin morter, han mangler blot en støder.²² I himlen bliver maden (og vinen) også en vigtig brik i Trygaios' ridderfærd, for Hermes må overtales til at hjælpe med kød og en guldsål, som han kan bruge til drikoffer. Til sidst, da alt er fryd og gammen og der er fred på jord, slutter stykket af i den bedste romancesstil, helten får sin kvinde og alt er godt, og dette fejres med en bryllupsfest, et symbol på en ny begyndelse i samværet med det kropslige. Alt det negative blev i komediens verden gjort til en *σκωραμὶς κωμωδική* (skoramis komoidike, komisk skidepotte),²³ men degraderingen havde to sider og mål; negering og bekræftelse. Det er altså en negering af det komiske objekt med et positivt mål for øje se (2.3.2). Modsat Dikaiopolis' personlige fred er freden, som Trygaios bringer, alfolkelig og universel.

3.3.2 En detalje, som man skal lægge mærke til, er at stykket begynder med æltningen af afføring til kager, og slutter af med at Trygaios under festen siger: "og hvis I følger med mig, så skal I få pandekager at spise" (1358-9). En lille hentydning til stykket som helhed, hvor mad og fest har været så centralt, men hvor de

¹⁸ Se Hubbard (1991) s. 140, Taplin (1983), Edwards (1983). I Hp. *Epid.5.79* ligner diarré πρῦξ.

¹⁹ Fred og våbenhvile (σπονδαί) symboliseres ved at begge parter lavet et drikoffer (σπένδειν)

²⁰ Thomsen (1986) s. 16

²¹ I *Ach.* 988-89 ὦ Κύπριδι τῆ καλῆ καὶ Χάρισι ταῖς φίλαις ξύντροφε Διαλλαγή

²² Symboliseret ved Kleon og Brasidas, som desværre for Polemos begge døde i slaget ved Amphipolis i 422. Th. 5.16.1

²³ *Ec.* 371

menneskelige efterladenskaber, som uundgåeligt må komme pga. indtagelsen af mad, har haft en tilsvarende stor rolle i den første halvdel af stykket, den omvendte rækkefølge af naturens orden. Verden er vendt på hovedet (se også 3.4.10). Man skal huske på, at Trygaios faktisk blot er en bonde, der bor i byen, hvor de egentlige “store” bedrifter udføres af “store” mænd, de rige, strategerne og de store demagoger; han gøres til deres lige eller større, mens disse trækkes med krigen ned i dynget.

Ekskrementer

3.4.1 Det skatologiske har en vigtig plads i dette stykke, specielt i prologen (1-341). *Freden* tager os, i den komiske illusion, fra en verden af ilde lugte, ekskrementer og homoseksuelle allusioner²⁴ til en verden af velduft, festivitas, bryllup med den nyvaskede *Opora* (868) – renligheden i samværet og arbejdet med hende – og heteroseksuelle hentydninger i overflod. Vi starter fra *προκτός* (røvhullet) og på vores rejse opad kommer vi til *στόμα* (munden), hvor maden skal ind.²⁵ Man kan betragte det, som vi vil se det i *Skyerne* (jf. 4.1.3; 4.5.1), som en degradering og negering af den rationelle verden med dens krigsfordrende retorik,²⁶ sofistik og afsigelse af kroppens drifter og en hengivelse til den kropslige tilstand, med alt hvad det måtte indebære af æde og drikke, sex og lyst for mennesket, en utopi om livet i dets dionysiske natur (2.3.2).

3.4.2 Stilen er lagt fra begyndelsen. Vi starter fra bunden, på jorden og bevæger os opad mod himlen, hvor sjofelhederne kun kommer frem,²⁷ enten ved frygt (241) – og det er endda en metafor – ved Trygaios’ opremsning af de goder, der venter grækerne, hvis de befrier *Freden*, eller ved glæde (335). I himlen er sjofelhederne altså praktisk talt væk og kommer kun frem, når folk mister kontrollen over sig selv, og dog kan Aristophanes ikke nære sig, så han lader *Hermes* og *Trygaios* se ned (i virkeligheden op) på tilskuerne, for at betragte, hvilken effekt *Fredens* genkomst måtte have på folk (543ff.). Han lader altså tilskuernes verden blive den verden, som *Trygaios* før forlod og som han snart skal vende tilbage til, eller omvendt: *Trygaios* springer ud af eventyrverdenen og ind i virkelighedens verden.

²⁴ 12 & 42. Læg mærke til verbet *τριβειν* (gnide, presse), som igennem hele stykket bruges i forbindelse med madlavning og med stærke seksuelle undertoner, se Henderson (1991) s. 176. Om sexmanglen i begyndelsen se 710-11.

²⁵ *Xen. Mem.* 1.4.6

²⁶ 607, 630ff, 646-48.

²⁷ *Trygaios*’ bemærkning om *Theoria* og Rådet (715-18), farer forbi *Hermes*, måske kan han ikke følge med den *jordiske* slang der bliver brugt. Bemærkningen om *Ganymedes* (724) er i *Hermes*’ øjne ikke en vits, men en reel forklaring.

Denne jordiske start, med al den dårlighed, der er i Trygios' verden og tilsyneladende også i denne, giver Aristophanes mulighed for en række vittigheder om lugt (10, 17, 20-21), som er en central del af skatologien (af gode grunde, se bare Pl. 704). Her i *Freden* har lugten dog yderligere den funktion at den paradoksalt nok fremhæver den gode duft, når den endelig når Trygaios' næsebor, se blot hans glæde ved mødet med de tre piger i 520ff, hvis dufte minder ham om de goder, jeg tidligere har nævnt (3.2.1), han ønskede sig.

3.4.3 Aristophanes blander de to uforenelige størrelser, mad og ekskrementer, sammen både i det unaturlige aspekt billen symboliserer, men også i et par små vittigheder, f.eks. i (14) siger slaven; οὐδείς γὰρ ἂν φαίη με μάττοντ' ἔσθιεν.²⁸ Han kan ikke beskyldes for at æde lort, men det bliver Kleon beskyldt for af Ioneren i (47ff), fordi han er død og befinder sig i Hades, men lever lige så skamløst dér, som han gjorde her og spiser af syndernes flod af evigt flydende lort (*Ra.* 146), nogenlunde samme diæt som billen.

Afføring giver altså paradoksalt associationer til det livsgivende (maden) i denne omvendte verden,²⁹ men det gør den faktisk også i *Lys.* 1173-74, hvor γεωργεῖν (dyrke jorden) sidestilles med κοπραγωγεῖν (slæbe møg/lort), begge er dog samtidig slang for samleje, og i *Ach.* 1025-26 hvor Derketes har mistet sin oksespand, som gav ham alt den gødning han skulle bruge. Gødning er det essentielle her, for det er denne brug af efterladenskaber, der gør skatologien ambivalent. Det er på engang affald og noget brugbart, noget livsnødvendigt i et landbrugssamfund.³⁰

3.4.4 Fortalt som led i en vittighed gives der i (24-25) et vigtigt billede af Athen på dette tidspunkt, som et samfund uden eller med få lokummer (på græsk ἄφοδος, ἀπόπατος, κοπρών, κοπρία eller λαύρα), og hvor enten lortesamlere (κοπρολόγοι) hentede efterladenskaberne og solgte det som gødning³¹ eller svin og hunde fortærede det, som befolkningen måtte af med et eller andet sted, og tilsyneladende gjorde man det også på gaden, måske uden foran ἡ αἴλειος, gårddøren, eller andre steder, husk bare på Blepyros' kommentar i *Ekklesiazousai* (320-22), da han er gået ud på gaden (naboen kan se ham), fordi han skal skide, ἀλλ' ἐν καθαρωῷ ποῦ ποῦ τις ἂν χέσας τύχοι; | ἡ πανταχοῦ τοι νυκτός ἐστιν ἐν καλῷ· | οὐ γὰρ με νῦν χέζοντά γ' οὐδείς ὄψεται. Men hvor kan man skide i fred? Nåh ja, om natten er ethvert sted vel godt nok! Ingen vil kunne se mig skide nu. Den samme fremgangsmåde ses i *Skyerne* (1384ff), da Strepsiades fortæller sin søn Pheidippides, om dennes barndom, κακκᾶν δ' ἂν οὐκ ἔφθης φράσας, κἀγὼ λαβῶν θύραζε |

²⁸ Ingen ville påstå, at jeg æder mens jeg ælter. Om skatophagi se Henderson (1991) s. 192

²⁹ Om den ambivalente brug af skatologi se Bakhtin(1984) ex. s. 145ff. 162-64 specielt 175

³⁰ om gødning. Se ex. Xen.Oec. 17.10, 18.2 og Pomeroy (1994) note til 16.12; Plat.Prot. 334a-b; Theophr. HP. 2.7.4

³¹ Se Owens (1983). Jeg er uenig i at koproslogos ikke kan bruges degraderende se 3.4.6

ἐξέφερον ἂν καὶ προσχόμην σε. 'Du kunne ikke nå at sige puhbæ, før end jeg havde fået fat i dig og båret dig udenfor, og holdt dig frem i strakt arm.'

3.4.5 Hele episoden med billen og flyveturen til himlen bliver hos Aristophanes³² en komisk version af tragedie.³³ En karikatur sammenfattet i den monstrøse bille, som var hængt op i en kran, ligesom Euripides' *deus ex machina*, samt i kraft af de utallige hentydninger til samtidens tragedier, som har været kendt af de fleste af tilskuerne.³⁴ Det tragiske ligger, så vidt vi ved, mest i den mytiske basis, en forurettet mands flyvetur til guden, og den sproglige fremstilling, men Trygaios lider ikke samme tragiske skæbne, det hele er jo vendt på hovedet, som Bellerophontes, for det lykkes for ham. Hvor *Skyerne* har lighedspunkter med en tragedie, er *Freden* en tragedie med omvendt fortegn. Billen symboliserer samtidigt det flyvende, et *topos*, Aristophanes gerne bruger om digtere af de mere ophøjede kunstarter.³⁵

Billen giver mange muligheder for vittigheder, da den symboliserer den omvendte verden, den spiser afføring og drikker urin (49), og dens ånde er som prutter (87), dens mund fungerer altså som en anus.³⁶ Den er samtidigt en overfladisk allusion til Kleon (47-48), og Aristophanes giver her publikum en antydning af, at Kleon måske igen stod for skud, for indtil videre må tilskuerne have haft den opfattelse at stykket var en kritik af Kantharos (bille på græsk), en rival som vandt ved Dionysia i 422, og der har heller ikke været nogen hentydninger til krig eller fred, endnu. Aristophanes benægter ikke at billen kan ses som et billede på Kleon, der også, ligesom billen i (43), anses for at være et *τέρας* (monster) (V. 1036; Pax. 759), men det er absolut ikke dens primære funktion, faktisk ville det være i ren modsætning til stykkets handling, da det i hvert fald ikke ville være Kleon, som kaldes Polemos' *ἀλετριβανος*, en støder (268-70) (læg mærke til *τριβ*- stammen igen.), der skulle hjælpe til at få fred.

Det egentlige plot forklares først i 50ff, og så går det op for tilskueren, hvis han ikke har glemt det, at billen ikke kan symbolisere Kleon af de ovenover nævnte grunde, men vittigheden har haft sin effekt, den er blevet sagt og der er blevet grinet af den. Hos Aristophanes vil Kleon, ærkefjenden, aldrig dø som *σκωραμὶς κωμωδική*,³⁷ selvom han på dette tidspunkt har været død i et halvt år.

³² I 146-48 siger Ar. selv at det er E.'s Bellerophontes han efterligner og i 135-36 at stykket er bevidst tragisk inspireret.

³³ Den måde vi bliver introduceret for Trygaios på, minder også om Medeas introduktion i E. *Med.* I. 96ff. Der kan være andre tragedier vi ikke kender, men som der hentydes til.

³⁴ Ifølge Platnauer (1964) er eksempelvis (76ff; 154ff). er paratragiske. I Loeb nævner Henderson også nogle.

³⁵ Se eksempelvis 829, Nu. 333-38 Dover (1968) ad loc.

³⁶ Henderson (1991) s.63.

³⁷ jf. 313-15, 648ff, 668-69 og 753-59.

3.4.6 Skønt Freden mangler den skarpe råhed i sproget, som vi ser i *Ridderne*, har den det dog stadig i sig. I (9) adresserer Aristophanes (her som slaven) publikum som *κοπρολόγοι* (se 3.4.4), med stærk homoseksuel hentydning, svarende til det danske *bæskubber*. Det er ikke en sprogbrug man skal blive fortørnet over. På dansk bruger vi også nogle gange, nok mest blandt venner og bekendte, voldsomme ord, når vi vil have hinandens opmærksomhed evt. bøsserøv, idiot, nar, osv, dog uden at mene at vedkommende er nogle af disse ting.³⁸ Desuden må jeg give Sommerstein ret i,³⁹ at Aristophanes går ud fra, at ingen blandt publikum mener at udråbet er møntet på ham. Men her er det ikke bare et tilfældigt kompositum han bruger - tilskuerne ved det dog ikke endnu - for som han siger, er han ved at kvæles af al denne lort (*κόπρος*), det nedbrydende, krigen, den, som Athen samler (*λέγειν*) til sig, dvs. demagoger, sykofanter og andre, som vil have krig og ikke lytte til fornuft.⁴⁰

3.4.7 Selve Trygaios' flyvetur til guderne, noget der i religiøs sammenhæng vel normalt er en transcendent og åndelig rejse, men som her, under dække af komediens illusion, er endnu en mulighed for Aristophanes til at bruge sit arsenal af latrinære vittigheder. I 96-101 beordrer han slaven til at bede folk om at dække deres wc'er og kloakker til og knytte røvhullerne (*τοὺς πρωκτοὺς ἐπικλήειν*), og den gentages eksplicit for dem, som ikke forstod vittigheden her, i 149-53. Måske er dette også en bøn til tilskuerne om at stoppe deres, set med komedieforfatterens øjne, dårlige livsførelse i virkeligheden, sådan at Trygaios (læs her Nikias) kan få gennemtrumfet sin fred. I hans tur over Piræus (154ff) opdager han at en mand - man må altså her regne med at de fleste mennesker faktisk har *τοὺς πρωκτοὺς ἐπικλήειν* - er i færd med at skide bag bordellerne, hvilket kan få billen til at smide ham af, som en anden Bellerophon, så den kan komme ned og æde.

3.4.8 I 173-76 bryder Aristophanes illusionen, for da Trygaios hænger i kranen på ryggen af den kunstige bille, råber han til kranføreren bag scenen: “ἤδη στρέφει τι πνεῦμα περὶ τὸν ὀμφαλόν, | κεί μὴ φυλάξεις, χορτάσω τὸν κάνθαρον. Der er allerede en vind som blæser op omkring navlen, hvis du ikke passer på, så fodrer jeg billen.” Den første linje hentyder til den udsivende luft fra maven, der sniger sig faretruende op omkring navlen, som tegn på at skrækken, som så ofte hos Aristophanes, vil resultere at personen skider i chiton, hvilket vil give billen mulighed for endnu et måltid på et meget ubelejligt tidspunkt, eftersom de er nær gudernes bolig og en vis renlighed (rituel) må tænkes at være påkrævet, og en lorteædende bille er i forvejen ikke ligefrem en ridders hvide ganger, tværtimod må der ligge noget religiøst krænkende i denne skildring af

³⁸ Aristophanes nedrakker også publikum til ved andre lejligheder ex. P. 821-23 og Ra. 274-76.

³⁹ Sommerstein Vol. 9. s. 179.

⁴⁰ 211ff. Se *Lys.* 774-76 om sammenligningen mellem problemerne i byen og lort.

en Trygaios' opstigen til himlen. Den lille mands "self assertion",⁴¹ degradering af det ophøjede som gøres lig eller lavere end den lille; meget demokratisk bliver alle lige – latterlige. Hermes virker heller ikke specielt glad ved hans ankomst i (180ff) og ord som *μιαρός* (besudlet) og *ἀναίσχυτος* (skamløs) giver også klare associationer til det religiøse.

3.4.9 Skatologien er som sagt mest fremtrædende i den første halvdel af stykket, da skatologiens effekt mest ligger i det degraderende. Man starter så at sige i sølet og stiger så opad, det samme gør sig gældende for de andre stykker vi har overleveret, som bruger skatologien.⁴² Men der er nogle få senere vittigheder, eksempelvis er Trygaios' forslag til, hvad man kan bruge et kyras til, når der ikke længere er krig, endnu et eksempel på sammenhæng mellem afføring og krig, begge dele noget man skal komme af med (*τὰ ἀφόδια*, af græsk *ἀπό* væk fra og *ὄδος* vej), som er tydelig i *Freden*. Polemos for eksempel kaldes *ὁ κατὰ τοῖν σκελοῖν* i (241). Et svært oversætteligt udtryk på dansk, evt. "den der får det til at løbe ned af benene," men muligvis et øgenavn til krigen blandt den mandlige befolkning, for hvem krigen havde været tæt inde på livet de sidste 10-15 år. Det er klart, at det ikke er noget man råber højt om, men Aristophanes måtte forvente en umiddelbar forståelse for et sådant udtryk. Frygten og dens indflydelse på tarmkontrollen er et velkendt *topos* (se 1.3), som bliver brugt stærkest i *Frøerne*, degraderingen af Dionysos, som gentagne gange skider i chitonen af skræk. I dette tilfælde er det en beskrivende faktor om krigen.⁴³ Det kan jo tænkes at de unge mænd, som stod forrest i geledderne, har været uden kontrol i skatologisk forstand, og at det voldsomme psykologiske pres, som dødsangsten i krigen har været, var et kendt, men unævneligt fænomen. Allerede hos Homer får krigen tillagt ildevarslenende epiteter ex. *αἱματόεις* (blodig), *δυσηλεγής* (smertelig) eller *φθισήνωρ* (heltedræbende).

3.4.10 Billen hører vi først om igen, da Trygaios skal til at drage hjem (720ff), men den har guderne nu taget til sig, mens mennesket (Trygaios) har fået *Freden*; der er altså vendt op og ned på det traditionelle verdensbillede (1.2.3, 1.3.2). Hvor guderne før var taget væk fra menneskene, for at få fred og ro, sidder de nu tilbage med en vred Polemos og en gigantisk bille, der får lov til at trække vognen for Zeus, fuldstændig ligesom Pegasus kom til det i Euripides' *Bellerophon*.⁴⁴ Trygaios undres ikke over denne omvæltning, men vil vide hvordan billen skulle kunne overleve på Olympen, for dér er der ingen afføring, eftersom guderne ikke lever af

⁴¹ Se Dover 1972 s. 31-41.

⁴² Henderson (1991) s. 67

⁴³ Om frygt i krig se ex. *Il.* 13.279-83; *Thuc.* 7.80.3; *Ar. Eq.* 1056-7 og her i *Freden* 1174ff; Hanson (1989) s. 101-102

⁴⁴ Dübner (1969) s. 193 A 1.20-21

fast føde, men af ambrosia. Hermes fortæller ham, at han ikke skal tænke over det, for Ganymedes, Zeus' παῖς ἐρώμενος (en ung passiv elsker) er dér, som den eneste dødelige⁴⁵ og han kan ikke undsige sig sin naturlige drift, hvilket gør at billen, set parallelt med Trygaios' ønske om fred, vil opnå hvad den selv ønskede i 11-12.

3.5 Det skatologiske tema i *Freden* symboliserer altså den verden, der er i krigens vold, i Polemos' mortar (3.4.1) og al den dårligdom krigen fører med sig af problemer (3.4.9), som sykofanterne har levet godt af, og demagogerne (3.2.2), støderne, der har forsøgt at overbevise folket om, at krigen skulle fortsætte, med den nye retorik, som for alvor var blevet aktuel og havde vist sin magt over demos. Det paradoksale i *Freden* er med skatologien som centrum, maden, dets naturlige modstykke (3.3.1), og tragedien (3.4.5), hvis kunstart anses for at være den ophøjede modsat det mest burleske og lavkomiske, som vi finder i komediens brug af skatologi. Trygaios' hensigt er positiv, og Fredens genfødsel jager pessimismen bort og giver menneskene det frie liv tilbage (3.2.3). Den skatologiske degradering af verdenen i krig virker altså både som nedbryder og genopbygger (3.4.3). Latteren og degraderingen i *Freden* er altså ambivalent, hvor vi nu i *Skyerne* skal se lige det modsatte.

Skyernes Nedtur

If the positive and negative poles of becoming (death-birth) are torn apart and opposed to each other in various diffuse images, they lose their direct relation to the whole and are deprived of their ambivalence. They then retain the merely negative aspect, and that which they represent (defecation, urination) acquires a trivial meaning, our own contemporary meaning of these words. Bakhtin (1984) s. 150

4.1 Den version af *Skyerne* vi har overleveret er en revideret udgave af det oprindelige stykke, der blev opført ved Dionysos-festen i 423, men som blev nummer sidst til Aristophanes' chok, da han mente at dette var hans hidtil mest intelligente stykke, (se V. 1016, 1044ff; Nu. 517ff) Måske var det ikke det rette tidspunkt til en så kompliceret komedie. For at klargøre Aristophanes' hensigt med den stærke understrøm af flatulens i *Skyerne*, vil jeg se på nogle af de elementer, der kolliderer i dette stykkes verden, og vise hvorledes den skatologiske degradering i dette stykke modsat i *Freden* er uden det positive spektrum og hvilken betydning det har for attituden i stykket.

Skyerne

⁴⁵ ibid. A l. 23-26

4.2.1 *Skyerne* må vel være det teaterstykke fra den Gamle Attiske Komædie, som er blevet diskuteret mest, ikke på grund af Aristophanes selv, men på grund af hans fremstilling af Sokrates. Men er Sokrates emnet i *Skyerne*? Svaret må siges at være nej. I sin fremragende kommentar til *Skyerne* viser Dover,⁴⁶ hvorledes Sokrates er personificeringen af den intellektuelle elite i 420ernes Athen, og der er ingen grund til at tro at han ikke har ret på dette punkt, så jeg henviser til dette kapitel i fortolkningen af det grundlæggende Sokrates-billedet i *Skyerne*.

4.2.2 Strepsiades er meget interessant som figur, fordi han har det som en Aristophanes-figur skal have, nemlig gåpåmod, ligesom Dikaiopolis og Trygaios, men hvad disse to havde i moral og altruisme, mangler han fuldstændigt. Han er glemsom, ekstremt bondsk, amoralsk, han kender kun til *ὁ ἥττων λόγος* (det ringere argument) (113ff),⁴⁷ hvilket gør ham til en usympatisk karikatur af den almene mand i en tid fuld af en tankeopblomstring, som det arbejdende menneske, modsat Sokrates og co.⁴⁸ måtte have haft svært ved at følge med i, og det er netop grunden til, at vi i sidste ende får lidt sympati med staklen og hans hjælpeløshed. Hvor Trygaios siger, at han hverken er en *συκοφάντης* eller en *ἐραστής πραγμάτων* (Pax. 191), siger *Skyerne*, at Strepsiades en sådan person (1458-59). Vores forventede helt har vist sig hele stykket igennem at være en slyngel, en antihelt, en tragisk personlighed, så håbløst normal, at ingen vil kendes ved ham.

Hans amoral har rod i bylivets overflod, symboliseret i konen, han ikke var vant til på landet (43ff), og mødet med byen resulterer i at han, trods sin iver efter sparsommelighed, bliver forgældet, symboliseret i knægten Pheidippides "*den der sparer på heste*", hvilket må siges at være en oxymoron, da det efter tidens standard svarer til at spare på sportsvogne. Strepsiades' verden er pessimistisk og han har ikke haft nogen glæde af bylivet, men hans optimistiske plan - hans utopiske drøm, for han ved godt han umuligt vil kunne lære noget - skulle gøre livet bedre for ham selv, men manden er en fiasko fra begyndelse (se 4.2.3, 4.2.5). Stykket er derfor nærmere beslægtet med en tragedie, hvor hovedpersonen er låst uløseligt fast i en knude, der er hinsides hans evne at løse, og den pythagoræiske brand til sidst giver ingen forløsning, og efterlader Strepsiades længere nede i den pessimistiske pøl. Dette utopiske ønske er det tætteste vi kommer på noget positivt i Strepsiades' situation.

Billedet på sådan et menneske minder meget om den opfattelse, vi får af Demos i *Ridderne*, som er gammel, halvdøv og kun interesserer sig for, hvad der gavner ham

⁴⁶ Dover 1968 xxxii. ff

⁴⁷ Personificering på amoralen. Se Johansen, s 135, om Protagoras om *ἀντιλογική*

⁴⁸ Som i (316, 334) kaldes for *ἀργοί*

selv og hans mave. Strepsiades er glemsom og tungnem, hører forkert, og egen profit, *γαστήρ* (mave) og mad ligger ham meget på sinde, se Sokrates' analogier senere (4.3.4). I Euripides' *Kyklopen* opnår maven også magtens tinde, da den kaldes den største af daimonierne (334-38).

4.2.3 Strepsiades repræsenterer det jordbundne (*ἐφήμερος* 223), maven, *physis*, og dette står i skarp kontrast til den højtsvævende Sokrates, som lever asketisk og ikke viser nogen higen efter penge; dette er kun noget Strepsiades tror at alle *sofister* skal have. Sokrates og hans skole beskrives tværtimod som et fattigt sted med lus og ringe inventar.⁴⁹ Sokrates må også bruge snilde bare for at frembringe mad (175ff). Sokrates er det ophøjede, *logos* (videnskaben, retorikken),⁵⁰ som afholder sig fra de drifter - de lever på sultegrænsen (175ff, 186, 415-17, 504)-, der normalt styrer mennesker og dyr. Aristophanes arrangerer en kollision mellem den *allzumenschliche* Strepsiades, det dionysiske - og samtidig det mytiske menneske⁵¹ - og rationalitetens forkæmper Sokrates, det apollinske, mens han midt mellem dem sætter *nomos* (traditionen og *polis*-begrebet i sin helhed), som vægten, hvorpå de begge skal vejes. Det spændende er, at i deres respektive frasigelse af moral og *nomos*, så straffes de begge af gudinderne, som til sidst har en rolle som traditionens forkæmper, det eneste opmuntrende i dette stykke, men det er også en ændring i den anden udgave fra den første, som vi ikke kender. Måske er det for at ændre den pessimistiske tone lidt, hvis den var årsagen til stykkets fiasko. Strepsiades når at indse konsekvenserne af sine handlinger, og da han kun har sin *physis* at gribe til, løser han problemet med *bia*, den irrationelle, rå kraft.

4.2.4 Strepsiades' reelle grund til at skulle tage timer hos de lærde er at lære at tale *den urette sag*, *ὁ ἥττων λόγος*, som er den, har han hørt,⁵² der ikke betaler tilbage (112ff, 244-45) dvs. det at kunne vinde sin sag, skønt den hviler på et falsk grundlag. Hans navn antyder hans personlighed,⁵³ han er bekymret, så han vender og drejer sig i sengen (36), og hans ønske om at slippe fra gælden og blive en listig taler spiller igen på navnet. (*στρεψοδικῆσαι* 434 & *στροφήις* 450). Dertil kommer en hidtil overset betydning, men ikke desto mindre en meget vigtig betydning, som vi vil se i 4.3ff, af verbet *στρέφειν*, som bruges i forbindelse med dårlig mave eller udsivning af tarmluft, se også 3.4.8 og Henderson (1991) s.197.

⁴⁹ Se s. 131 Dover 1968

⁵⁰ Der var en reel konfrontation i den filosofiske samtid mellem *nomos* og *physis*, se Thomsen 1982 s 38ff

⁵¹ Hans "naive" verdensbillede er helt igennem mytisk. Sokrates' verden er blot en videre udviklet myte (*kainoi daimones*). 'Den (oplysningen) modtager alt sit stof fra myterne for at ødelægge dem' Horkheimer (2001) s. 45

⁵² Strepsiades' forklaring af Phrontisteriet 94-101, virker som noget han har hørt

⁵³ Se Dover 1968 xxv

Aristophanes anser retorik for at være et fag, der kan læres på samme måde som Aristoteles gør, og han gør sig åbenbart samme moralske tanker om, at retoriks *telos* ikke skal være "at overbevise", men - det står ikke eksplicit, men implicit gennem fremstilling af konsekvenserne af den amoralske retorik - at udpege det overbevisende (τὸ πιθανόν) i enhver sag ved at holde sig til tegn (σημεία) og det bevislige (τεκμήρια).⁵⁴

I *Skyerne* kan ὁ ἥττων λόγος overtale alle, selv dets modstykke ὁ κρείττων λόγος (det stærkere argument), fordi det evner at tale, og bruge alle midler, τὰ ἕξω τοῦ πράγματος,⁵⁵ ligesom Sokrates i Strep-siades' øjne kan (375), og det er det Strep-siades ønsker at kunne (444-51), for at kunne begå uret uden at blive straffet derfor (se 430-34 og ὁ ἥττων λόγος' s ord i 1079).

Strep-siades er fra naturens side en amoralsk person (483-87), men han mangler fuldstændigt evnen til at overtale og bliver selv for let overtalt; han fejler i at overtale sin søn til at tage timer i stedet for ham og han blev overtalt til, at blive gift med sin kone. Sokrates har heller ikke de helt store problemer, når man tænker på, hvilke drastiske ændringer de skaber i Strep-siades' verdensanskuelse.⁵⁶ Hans tanke er, at når bare han kan overtale, så vil det gå bedre på hjemmefronten; konen og sønnen vil respektere ham, og i det offentlige liv vil han nyde goderne (1078) af at kunne overtale hvem som helst. Han kommer dog tomhændet hjem fra skole uden kappe og sko, frataget sine forsvarsværker for det personlige selv i den civiliseret verden, afklædt både på krop og sjæl, hans barnetro er faldt til jorden, (709-722). Sokrates har, som han plejer hos Platon og Xenophon, fjernet αἰ δόξαι (meningerne) fra Strep-siades.

4.2.5 *Skyerne* har ikke en positiv slutning, ligesom *Ridderne* og *Hvepsene* heller ikke har det, når man tænker sig om, men er pessimistisk fra start til slut. Vi ved allerede fra start, da Strep-siades har fået en djævelsk god ide, (75) at det går galt, se bare det ord Aristophanes bruger for idé/vej/sti (ἀτραπός) altså en uvejsom sti, som set ud fra den græske litteratur, som vi har overleveret, er noget ildevarslende, da det i Iliaden bruges om stien ad hvilken Patroklos' lig slæbes tilbage til archaiernes lejr og den ulykkelige Achilleus. Senere hos Herodot (7. 175ff) bruges ordet om den sti perserne brugte til at bryde igennem ved Thermopylai, og om den samme igen hos Thukydidd (Thuk. 4. 36).⁵⁷

Phrontisteriet

⁵⁴ Se Arist. *Rhet.* 1355b

⁵⁵ ibid 1354a. *Ting der ikke har med sagen at gøre.*

⁵⁶ Se O'Regan kap. 1 & 2 for en diskussion af denne mangel af πειθώ hos Strep-siades

4.3.1 Det første møde med Studenten viser Strepsiades som den, der er *ἀπεριμερίμνως*, en der ikke tænker sig om, mens der inden for husets fire mure, fødes tanker, *φροντίδ'*, som kun er for indvielse i skolens lære. Som kommende elev får Strepsiades lov til at høre nogle godbidder. Vores, tilhørernes og Strepsiades' introduktion til Phrontisteriets videnskab, starter fra naturens mikrokosmos, loppens hop, med protagoræiske undertoner⁵⁸ komisk reduceret til *pulex mensura*, og med myggens sang, hvor vi får at vide, hvorledes myggens sang faktisk ikke er bevidste lyde ud gennem munden dvs. ord, sang (*ᾄδειν*), men er en ukontrollerbar lyd (*ἤχεῖν*) frembragt af luft, der med *bia* presses ud gennem tarmen, og således altså er prutter, en *πρωκτὸς λαλητικός*, et sludrende røvhul.

Der undervises altså i, hvordan man skal starte undersøgelser i det små, mikrokosmos, for at man senere ved analogi kan overføre sine opdagelser til makrokosmos, og at man skal se problemerne ud fra en selv, *homo mensura* (jf. 385), og hvorledes der eksisterer en kraft, *bia*, der påvirker ting. Som alt andet videnskabeligt i *Skyerne*, er teorierne ægte nok, men de er i den komiske verden blevet reduceret ad absurdum.

4.3.2 Eleven fortæller videre om den store tanke, astronomien og makrokosmos, (169) om månens baner, som Sokrates gik glip af på grund af at en gekko sked på ham. Jeg argumenter i Sokrates & Gekkoen for at Aristophanes bevidst vælger nogle ord som har kunnet give tilskuerne associationer om noget astronomisk, for så at trække dem, som jorden trækker tankens fugt, ned mod jorden, tilbage til virkeligheden, ligesom Sokrates' høje tanker hurtigt forvandles fra det astronomiske til nedfaldent lort. Det er degraderingen af det ophøjede, som er det, der dyrker idéen og fornægter kroppen, og hvor ikke engang røvhullet får lov til at slappe af i Phrontisteriets iver efter viden om kosmos (191-194 *Strepsiades*: Hvad laver de dér med røven sådan i vejret? *Elev*: De undersøger mørket (Erebus) under Tartaros. *Strepsiades*: Jamen, hvorfor stirrer røvhullet så mod himlen? *Elev*: Fordi det selv er ved at lære astronomi.) Vi har set det før i teoriernes reducere til sludder og vrøvl og vi vil se det igen i Strepsiades' burleske modtagelse af *Skyerne*.

4.3.3 Mødet med Sokrates viser en verden til forskel, som fra Zeus til den dødelige, (se Sem. 1.3.) og indvielsen i skolens lære kræver en religiøs proces, som Strepsiades sammenligner med andre kendte religiøse riter, som tilskuerne har kunnet le af. Phrontisteriet er altså et slags telesterion for de abstrakte tankers gudinder *Skyerne*. Da skyerne kommer, tror Strepsiades, han har med rigtige skyer, dem af damp, fugt

⁵⁷ Se Edwards s. 135, Hornblower s. 32-33

⁵⁸ *τοὺς αὐτῆς πόδας* 'dens egne fødder'

og røg (330-31) at gøre,⁵⁹ og tror det vil begynde at regne, men de skyer Sokrates bruger er personificeringen af det intellektuelle *per se*, så Strepsiades kan slet ikke se (forstå) dem, før de står lige foran ham, og der reducerer han dem til det, de er i komediens verden; nemlig hunkøn (*αἱ νεφέλαι*), som han, fordi han er i drifternes vold (4.2.2), gerne vil være sammen med sexuel (*συγγίγνεσθαι*), og dernæst til, hvad de er i virkelighedens verden - til hans skuffelse - nemlig mænd klædt ud som kvinder.

4.3.4 Strepsiades forstår ikke makrokosmos, så Sokrates må med sin normale analogiske fremgangsmåde⁶⁰ skære retorikken forklædt som naturvidenskab ud i pap, og slutningerne, der gøres ud fra Strepsiades selv, ligesom tidligere med loppen (4.3.1), viser således i hånlige parodi på det delfiske bud (og Sokrates' yndlings) "*kend dig selv*," hvorledes tordenen er rumlen i maven før og under afføring, mens lyn, på samme måde er noget, der kommer ud af maven (4.4.2), her som en ret Strepsiades var i færd med at forberede, men metaforen er klar, da verbet (*προσ*)*ετίλησεν* ellers kun bruges om at svine til med afføring (*Ach.* 351; *R.* 366; *Av.* 1054, 1117; *Ec.* 330).

Den luftige retorik som *τόπος* i *Skyerne* & *Ridderne*

4.4.1 Strepsiades formår altså ikke at tænke abstrakt, men det er heller ikke det han interesserer sig for, han vil kun lære retorik, ligesom Alkibiades i Xenofons *Memorabilia* (*Xen. Mem.* 1.2.39-40). Skyernes sang (275ff), som er fyldt med den slags klichéer som athenerne elskede, giver den første ide om hvad denne komedie handler om, det som Aristophanes kritiserede og advarede athenerne om tidligere i *Acharnerne* (633ff) og i hele *Ridderne*, at passe på fedterier og forførende snak, som forfatteren Aristophanes tilsyneladende mente gennemsyrede retorikken på hans tid. Skyernes sang, der lyder som tordenen i Strepsiades' ører, da han kryber sammen i ærefrygt og ren rædsel, kan altså ses som retorikkens klang, som runger gennem Athen, på samme måde som når Perikles Olympieren (*Ach.* 530-31) tordner og lyner i vrede, og når han taler til folket med det skrappe lyn på tungen (*Plu. Per.* 8.4). Samme lyn- og tordenmetaforer bruges om dommerpanelet (*V.* 622ff, 671) og om Aristophanes' arvefjende Kleon, hvis aggressive retorik var kendt i sam- og eftertiden (*Thuk.* 3.36.3; *Arist. Ath.* 28.3; *Plu. Nik.* 8.6).

4.4.2 I *Ridderne* afbildedes Kleon som en smiskende paphlagonsk (fra verbet *παφλάζειν*, at syde og boble) slave, der fedter og forleder Demos med sin forførende tale ved brug af den slags retorik, der tidligere er blevet beskrevet (i 2.1.2). Han

⁵⁹ Der er samtidig et spil på *καπνός*, som røg og tågesnak. Se *Pl. R.* 581d *καπνὸν καὶ φλυαρίαν*, Macdowell (1971) s.177.

⁶⁰ Johansen s.170

pirrer folkets (*demos*) *philologia*⁶¹ samtidigt med at han mætter deres mave; han satte dommernes løn op til 3 oboler, og gav dem krigssejren ved Pylos, (*Eq.* 47-57; *Th.* 4.1-41).

Selv bruger Aristophanes' Kleon stormen som metafor for sin retorik og sammenligner den med en eksplosion.⁶² I *Eq.* 626-29 står der, hvordan han eksploderer (*ἀναρρηγνύς*) som lyn og torden, ligesom Sokrates fortæller Strepsiades at skyerne gør (*δῆγνυται*),⁶³ når der er tordenvejr, efter at han har detroniseret de olympiske guder, og sat naturkræfter på tronen i stedet. Der er altså en sammenhæng - i komediens verden - mellem det at bruge ord, tale, bruge retorik (*logos*), og uvejr, torden og lynild (*physis*). Dette paradoks viser at Aristophanes ikke kun arbejder ud fra en idé eller rød tråd, men sammenfletter uforenelige temaer til et fuldendt stykke, ligesom det æstetiske paradoks vi har set i *Freden* (3.4.5), hvor den mest burleske del af stykket indhylles i et ophøjet tragiske sprog. Det kan diskuteres, hvorvidt paradokset mellem på den ene side Strepsiades', *physis*', kollision med Sokrates, *logos*, og på den anden side den ophøjede rationalitets degradering til ren *physis* lykkes i *Skyerne* i samme grad, som det gør i *Freden*, hvor det ophøjede sprogs degradering fremhæver det groteske sceneri i alt dets lort og pis og specielt dettes negering. Til Aristophanes' forsvar vil jeg, hvis *Skyernes* mening synes - ved tredje eller tiende gennemlæsning - at være mere eller mindre obskur, minde om den anekdote om Lysias vi finder hos Plutarch (*Plu. Mor.*504c) om, hvor mange gange en dommer skal høre en tale.

Proktos Laletikos, Det Sludrende Røvhul

4.5.1 I *Eq.* 375ff foretager Pølsemanden en undersøgelse af Paphlagoneren, som om han var et ophængt svin, for at se om han har blister på tungen, men det viser sig at være hans røv han kigger ind i; *προκτός* er altså lig *στόμα*, eller i hvert fald, der hvor lyde kommer ud, hvilket med aristophanisk *reductio ad absurdum* gør retorik lig myggens sang, som vi jo tidligere så var ukontrollerede lyde, der styres af *bia*, det der i makrokosmos kaldes *ananke* (*Nu.* 377). Degraderingen af *logos* til *physis* er blevet reduceret *ad absurdum* igen og al snak, fornuftig som ufornuftig, er blevet smidt samme sted hen, lige ned i underverdens hav af evigt flydende lort (*R.* 146; *Fr.* 156.13), som Kleon efter sin død siges at æde af, ligesom billen i *Freden*, hans mund var jo på en og sammen tid en anus (se 3.4.5). Sokrates har lort i munden, hvis det er sådan man skal forstå *κεχηνότος* (have munden åben) i gekkoaffæren, og det er

⁶¹ Henderson (1991) s. 1

⁶² *Eq.* 430-31; 339

⁶³ *Nu.* 368ff

tilfældighedens skyld, for han var jo uvidende om gekkoen. Han rammes altså af *physis*, den ubevidste årsag. Den flabede Pheidippides derimod, som kører sin fader rundt med retorik og amoral, burde æde af møddingen, som *logisk* - vil man efterligne høns, må man leve som høns - led i hans egne argumenter (1430-31). Som vi så i 3.4.3 kunne afføring være ambivalent, men Strepsiades mener intet positivt med hans argument, det er rent degraderende, og det er interessant, at den skolede Pheidippides intet kan stille op mod et skatologisk argument. Den skatologiske degradering i *Skyerne* rummer ingen positive værdier, kun negering.

4.5.2 Hele det *topos* om røven som den kommunikerende del af mennesket findes i et fantastisk fragment af Euboulos (Eub.106.), hvor røven siges at sludre/pladre løs (*λαλεῖν*) og være usårlig, selvom den bliver spiddet, en klar homoseksuel hentydning, som igen viser tilbage til tidens *rhetores*, politikerne, der beskrives stærkt nedsættende, som passive i den homoseksuelle akt flere steder (ex. *Eq.* 423-28). Denne tanke om den, der pladrer løs findes også i *Eq.* 1381 og *Cratin.* Frg.6.3.⁶⁴ Hele *Skyernes* degraderende tema kan ses ud fra Strepsiades' forundrede bemærkning (165ff) om myggens røv er en *πρωκτὸς λαλητικός* (4.3.1), en trompet og hvorledes den, som kender til dette fænomen, myggens sang, der var lig retorik i (4.5.1), også er bekendt med tarmen (*dientereuma*) og derved en god taler. Jeg mistænker stærkt denne "tarmologi" egl. det gennem tarmen, at være de to ting, som en *rhetor* besidder; nemlig at kunne snakke, dvs. luften, der preses gennem tarmen, samt det at være den passive part i et homoseksuelt forhold, en såkaldt *καταπύγων*. Hos Archilochos frg. 302 betyder *ἔντερον* det inderste, man kan nå via vaginalt samleje,⁶⁵ hvorfor skulle man ikke kunne bruge det udtryk i analt samleje, de fleste andre udtryk kan jo bruges begge veje (jf.1102 *κινούμενοι* I (maskulinum), der bliver bollet). Tænk på, hvad den ene komatant i *Ridderne* laver! Han siger det selv i linje 364 "ἐγὼ δὲ βυνήσω γέ σου τὸν πρωκτὸν ἀντὶ φύσκης. Jeg fylder sgu din røv ud som en som et pølseskind." Læg indvidere mærke til Pølsemandens prallerier om sine ungdommelige bedrifter i linje 423-28.

4.6 Den skatologiske degradering af Strepsiades' og Sokrates' respektive personlighed og meninger efterlader stykket i et vakuum uden nogen værdier at holde fast ved, for der er ingen af tilskuerne, som vil identificere sig med disse på sin vis tragiske karakterer, modsat Dikaiopolis og Trygaios (4.2.2), som er helte, der opnår det lykkelige liv til sidst, og helte er jo altid gode idoler og forbilleder.

Som vi kan se er det ikke Sokrates, *Skyerne* handler om, men hans oplyste standpunkt mod den meget velbeskrevne karakter Strepsiades' uvidenhed og

⁶⁴ Se endvidere Henderson (1991) s. 197-98

⁶⁵ *ibid.* s. 20

ligegyldighed, som har forårsaget så meget ondt for ham. Skatologien rammer også hårdt og ubarmhjertigt ned på den nye sofistiske bølge, som ses i menneskets målestok, men ikke det oplyste menneskes målestok, men gennem det dumme, burleske menneskes; Skyerne som røg og luft, torden som prutter, og sofisternes lære og retorik som mundlort, menneskets kommunikation på højere eller lavere plan er bare klangen fra et røvhul.

5 Skatologien har vist sig at være et effektivt degraderingsmiddel, ikke kun i den umiddelbare vittighed, men også som et helt tema på lige linje med hovedtemaerne i stykkerne. Jeg har vist, ud fra Bakhtins tese om den ambivalente latter, hvorledes den skatologiske degradering i et positivt stykke kan være positiv og derved undgå nihilistiske tendenser, som vi ser udspringe af den helt igennem negative degradering i det pessimistiske stykke. *Freden* er et positivt stykke, hvilket medfører at den skatologiske degradering både rummer nedbrydning og (gen-) skabelse (fredens genfødsel), den indeholder den dionysiske utopi, som fuldstændigt mangler i *Skyerne*, hvor degraderingen mangler sit positive element og kun viser sig som en pessimistisk hammer, der banker på oplysningens tomme tønder, uden nogen tro på noget bedre, ingen utopi. Det har vist sig, at skatologien er vævet dybt ind i den aristophaniske verden, samt at dets effekt har dybe rødder i det dionysiske. Strattis tog fejl (s.1). Der er en stor skat gemt i Aristophanes' mødding.

Bibliografi

- ANDERSON, C. 'An Unnoticed Gecko Joke in Aristophanes' Clouds 169-74' *CPh.* vol. 93 nr 1 Jan.1998 (The University of Chicago Press)
- BAKHTIN, M. *Rabelais and His World* (Indiana University Press 1984)
- CAREY, C. *Comic Ridicule and Democracy, Ritual, Finance, Politics* ed. Osborne, R. & Hornblower, S. (Clarendon Press 1994)
- COLLARD, C. *Euripides: Selected Fragmentary Plays* vol. 1 (Aris & Phillips Ltd 1995)
- DAVIDSON, J. *Courtesans And Fishcakes* (Fontana Press 1998)
- DOVER, K.J. *Aristophanic Comedy* (University of California Press 1972)
- *Greek homosexuality* (Harvard University Press 1989²)
- ed. *Aristophanes Clouds* (Clarendon Press 1968)
- *Frogs* (Clarendon Press 1993)
- DÜBNER, FR. *Scholia Graeca In Aristophanem* (Georg Olms Hildesheim 1969)
- EDWARDS, A.T. 'Aristophanes' Comic Poetics' *TAPA* 121 (1991) 157-79
- EDWARDS, M.W. *The Iliad: a Commentary* vol. 5 (Cambridge University Press 1991)

- EHRENBERG, V. *The People of Aristophanes* (Basil Blackwell 1951²)
- HARRIOT, R.M. *Aristophanes: Poet and Dramatist* (The John Hopkins University Press 1986)
- HANSON, V.D. *The Western Way of War*. (Hodder & Stoughton 1989)
- HEATH, M. *Political Comedy in Aristophanes* (Vandenhoeck & Ruprecht 1987)
- HENDERSON, J. *The Maculate Muse* (Yale University Press 1991²)
- ed. *Works of Aristophanes I-III*. Loeb Classical Library (Harvard University Press 1998-)
- Attic Old Comedy, Frank Speech, and Democracy, *Democracy, Empire, and the Arts in Fifth-Century Athens* ed. Boedeker, D. & Raaflaub, K.A. (Harvard University Press 1998)
- The Demos and the Comic Competition, *Nothing to Do with Dionysos*, Winkler, J.J. & Zeitlin, F.I. (Princeton University Press 1990)
- ed. *Aristophanes Lysistrata* (Clarendon Press 1987)
- HORKHEIMER, M. & ADORNO, T.W. *Oplysnigens Dialektik* (Samlerens Bogklub 2001)
- HORNBLOWER, S. *A Commentary on Thucydides* vol. 2 (Clarendon Press 1996)
- HUBBARD, T.K. *The Mask of Comedy* (Cornell University Press 1991)
- JOHANSEN, K.F. *Den Europæiske Filosofis Historie: Antikken* (Nyt Nordisk Forlag 1998³)
- MACDOWELL, D.M. *Aristophanes and Athens* (Oxford University Press 1995)
- ed. *Aristophanes Wasp* (Oxford University Press 1971)
- MOULTON, C. *Aristophanic Poetry* (Vandenhoeck & Ruprecht 1981)
- NIETZSCHE, F. *Tragediens fødsel* (Nordisk Forlag 1996)
- O'REAGAN, D.E. *Rhetoric, Comedy, and the Violence of Language in Aristophanes' Clouds* (Oxford University Press 1992)
- OWENS, E.J. 'Koprologoi at Athens' *CQ* 33 (1983) 44-50
- PLATNAUER, M. ed. *Aristophanes Peace* (Clarendon Press 1964)
- POMEROY, S.B. *Xenophon: Oeconomicus* (Clarendon Press 1994)
- SILK, M.S. *Aristophanes and the Definition of Comedy* (Oxford University Press 2000)
- SOMMERSTEIN, A.H. *The Comedies of Aristophanes I-XI* (Aris & Phillips Ltd 1980-2001)
- THOMSEN, O. *Skyerne* (Akademisk Forlag 1982)
- *Komediens Kraft* (Akademisk Forlag 1986)
- USSHER, R.G. *Aristophanes Ecclesiazusae* (Clarendon Press 1973)

Appendiks med nogle udvalgte skatologiske passager

ΑΧΑΡΝΗΣ

28-33

Ἐγὼ δ' αἰὲ πρῶτιστος εἰς ἐκκλησίαν
νοστῶν κάθημαι· κᾶτ' ἐπειδὴν ὦ μόνος,
στένω, κέχηνα, σκορδινῶμαι, πέρδομαι,
ἀπορῶ, γράφω, παρατίλλομαι, λογίζομαι,
ἀποβλέπων εἰς τὸν ἀγρόν, εἰρήνης ἐρῶν,
στυγῶν μὲν ἄστν, τὸν δ' ἐμὸν δῆμον ποθῶν,

Dikaiopolis: Jeg kommer altid først til folkeforsamlingen og får placeret mig. Når jeg så er alene, så sukker jeg, gaber, strækker mig, slipper en, keder mig, tegner, hiver nogle hår ud, regner lidt sammen, vender blikket mod markerne, for jeg er elsker fred, hader byen og savner min deme

254-56

Ὅστις σ' ὀπίσει κάκποήσεται γαλᾶς
σοῦ μηδὲν ἴττους βδεῖν, ἐπειδὴν ὄρθρος ἦ.

Dikaiopolis: Lykkelig bliver den, som gifter sig med dig og får nogle småhvalpe, der er lige så gode som dig til at prutte om morgenen.

350-51

Ἐπὸ τοῦ δέους δὲ τῆς μαρίλης μοι συχνῆν
ὁ λάρκος ἐνετίλησεν ὡσπερ σηπία.

Dikaiopolis: Og kurven har i frygt oversvinet mig med kulstøv, ligesom en blæksprutte.

1025-26

Καὶ ταῦτα μέντοι νῆ Δί' ὡπερ μ' ἐτρεφέτην
ἐν πᾶσι βολίτοις.

Dikaiopolis: Men ved Zeus, det var de to, som opfostrede mig blandt al slags lort.

ΙΠΠΗΣ

69-70

Οἱ· Ἡμεῖς δὲ δίδομεν· εἰ δὲ μή, πατούμενοι
ὑπὸ τοῦ γέροντος ὀκταπλάσιον χέζομεν.

Slave A: Og vi må betale, ellers får vi så mange høvl af den gamle, at vi skider i lange baner.

423-28

ΑΛ. Καὶ ταῦτα δρῶν ἐλάνθανόν <γ'> Εἰ
δ' οὖν ἴδοι τις αὐτῶν,
ἀποκρυπτόμενος εἰς τὸ κοχῶνα τοὺς θεοὺς
ἀπώμυν·
ὥστ' εἶπ' ἀνήρ τῶν ῥητόρων ἰδὼν με τοῦτο
δρῶντα·
"Οὐκ ἔσθ' ὅπως ὁ παῖς ὄδ' οὐ τὸν δῆμον
ἐπιτροπέσει."
Οἱ. Α' Εὖ γε ξυνέβαλεν αὐτ'· ἀτὰρ δηλόν
γ' ἄφ' οὗ ξυνέγνω·
ὅτι ἡ πῖωρκεῖς θ' ἠρπακῶς καὶ κρέας ὁ
πρωκτὸς εἶχεν.

Pølsemanden: Jeg plejede at kunne gøre det (sc. stjæle kød) skjult. Men skulle der være en af dem, der så mig, skjulte jeg det (sc. kødet) mellem ballerne og svor ved guden, at jeg var uskyldig, så at hvis en af politikerne så mig gøre det, så ville han sige " det er ikke umuligt, at den dreng engang vil lede folket " *Slave A:* godt gættet! Det er klart, hvordan han kunne vide det. Du sværgede jo falsk, skønt du faktisk havde stjålet, og så havde du en pølse i røven.

638-40

ΑΛ· Ταῦτα φροντίζοντί μοι
ἐκ δεξιᾶς ἐπέπαρδε καταπύγων ἀνήρ.
Κάγῳ προσέκυσα·

Pølsemanden: Bedst som jeg grublede over disse sager, var der en bøsserøv, der slog det fast med en gunstig hørmer. Jeg takkede ydmygt

ΔΗ. Οὐκ ἐς κόρακας ἀποφθερεῖ βύρσης
 κάκιστον ὄζων;
 ΑΛ. Καὶ τοῦτό (γ') ἐπίτηδές σε
 περιήμπεσχ', ἵνα σ' ἀποπνίξῃ·
 καὶ πρότερον ἐπεβούλευσέ σοι. Τὸν καυλὸν
 οἶσθ' ἐκείνον
 τὸν σιλφίου τὸν ἄξιον γενόμενον; ΔΗ. Οἶδα
 μέντοι.
 ΑΛ. Ἐπίτηδες οὗτος αὐτὸν ἔσπευσ' ἄξιον
 γενέσθαι,
 ἵν' ἐσθίῃτ' ὄνούμενοι, κᾶπειτ' ἐν ἡλιαία
 βδέοντες ἀλλήλους ἀποκτείνειαν οἱ
 δικασταί.
 ΔΗ. Νῆ τὸν Ποσειδῶ καὶ πρὸς ἐμὲ τοῦτ'
 εἶπ' ἀνήρ Κόπρειος.
 ΑΛ. Οὐ γὰρ τόθ' ὑμεῖς βδεόμενοι δήπου
 ἔγενεσθε πυρροί;
 ΔΗ. Καὶ νῆ Δί' ἦν γε τοῦτο Πυρράνδρου τὸ
 μηχανήμα.

ΝΕΦΕΛΑΙ

156-68

Μα. ἀνήρετ' αὐτὸν Χαιρεφῶν ὁ Σφήττιος
 ὀπότερα τὴν γνώμην ἔχει, τὰς ἐμπίδας
 κατὰ τὸ στόμ' ἄδειν ἢ κατὰ τὸ ὑρροπύγιον.
 Στ. τί δήτ' ἐκείνος εἶπε περὶ τῆς ἐμπίδος;
 Μα. ἔφασκεν εἶναι τὸ ὑντερον τῆς ἐμπίδος
 στενόν, διὰ λεπτοῦ δ' ὄντος αὐτοῦ τὴν
 πνοὴν
 βία βαδίζειν εὐθὺ τὸ ὑρροπυγίου·
 ἔπειτα κοῖλον πρὸς στενῶ προσκείμενον
 τὸν πρωκτὸν ἡγεῖν ὑπὸ βίας τοῦ πνεύματος.
 Στ. σάλπιγξ ὁ πρωκτός ἐστιν ἄρα τῶν
 ἐμπίδων.
 ὦ τρισμακάριος τοῦ διεντερεύματος.
 ἦ ῥαδίως φεύγων ἂν ἀποφύγοι δίκη
 ὅστις δίοιδε τὸ ὑντερον τῆς ἐμπίδος.

171-74

Μα. ζητοῦντος αὐτοῦ τῆς σελήνης τὰς ὁδοὺς
 καὶ τὰς περιφοράς, εἶτ' ἄνω κεχηνότος
 ἀπὸ τῆς ὀροφῆς νύκτωρ γαλεώτης
 κατέχεσεν.
 Στ. ἦσθην γαλεώτη καταχέσαντι
 Σωκράτους.

Demos: Føj for en led stank af læder! Skrid
 ad helvede til! *Pølsemanden:* Han
 indhyllede dig med vilje i dette, for at du
 skulle kvæles. Han har også tidligere
 narret dig. Husker du, da stænglen fra
 silfiosplanten var billig?

Demos: Ja da. *Pølsemanden:* Det var med
 vilje han gjorde den billig, for at, når I
 havde købt dem, skulle spise løs, og så
 ville dommerne prutte hinanden til døde i
 retten. *Demos:* Ved Poseidon da, det var
 også det en gut fra Bæ fortalte mig
Pølsemanden: Og blev I ikke alle brune af
 at fise så meget? *Demos:* Ved Zeus, det var
 sgu en rigtig Pyrrander (Den brune gut)
 plan

Elev: Chairefon fra Sfetτος spurgte ham
 (sc. Sokrates) om han mente, at myggen
 sang gennem munden eller gennem
 endetarmen. *Strepsiades:* Hvad sagde han
 om myggen? *Elev:* Han forklarede at
 myggens tarm var smal, og at luften
 begiver sig voldsomt frem gennem det sted,
 hvor den er trang, i sin vej mod numsen.
 Derpå at røvhullet, fordi det er et hult rør
 med en smal åbning, giver en lyd fra sig på
 grund af luftens styrke. *Strepsiades:* Så er
 myggens røv jo en trompet! Hvor fantastisk
 lykkelig han må være. Hvilken tarm-
 ologi! Skulle han blive anklaget, vil han
 let kunne slippe for tiltale, når han er så
 klog på myggenes tarmsystem.

Elev: Han var i færd med at undersøge
 månens baner og omløb, og da han kiggede
 op med munden på vid gab, sked en gekko
 oppe fra taget, det var om jo natten, på
 ham. *Strepsiades:* Ha! Den var god! En
 gekko sked på Sokrates.

292-94

ΣΩ· ἦσθου φωνῆς ἅμα καὶ βροντῆς
μυκησαμένης θεοσέπτου;
Στ. καὶ σέβομαί γ', ὦ πολυτίμητοι, καὶ
βούλομαι ἀνταποπαρδεῖν
πρὸς τὰς βροντάς· οὕτως αὐτὰς τετραμαίνω
καὶ πεφόβημαι.
κεῖ θέμις ἐστίν, νυνὶ γ' ἤδη, κεῖ μὴ θέμις
ἐστί, χεσεῖω.

386-92

ΣΩ· ἤδη ζωμοῦ Παναθηναίοις ἐμπλησθεῖς
εἶτ' ἐταράχθης
τὴν γαστέρα καὶ κλόνος ἐξαίφνης αὐτὴν
διεκροκορύγησεν;
Στ. νῆ τὸν Ἀπόλλω, καὶ δεινὰ ποεῖ γ'
εὐθύς μοι καὶ τετάρρακται,
χῶσπερ βροντῆ τὸ ζωμίδιον παταγεῖ καὶ
δεινὰ κέκραγεν,
ἀτρέμας πρῶτον, παππὰξ παππὰξ,
κᾶπειτ' ἐπάγει παπαπαππάξ·
χῶταν χέζω, κομιδῆ βροντᾶ, παπαπαππάξ,
ὡσπερ ἐκεῖναι.
Σω. σκέψαι τοίνυν ἀπὸ γαστριδίου
τυννουτοῦ οἷα πέπορδας·
τὸν δ' ἀέρα τόνδ' ὄντ' ἀπέραντον πῶς οὐκ
εἰκὸς μέγα
βροντᾶν;

409-11

ΣΤ· ὀπτῶν γαστέρα τοῖς συγγένεσιν κᾶτ'
οὐκ ἔσχων ἀμελήσας,
ἢ δ' ἄρ' ἐφυσᾶτ', εἶτ' ἐξαίφνης
διαλακήσασα πρὸς αὐτὸ
τῶφθαλμῷ μου προσετίλησεν καὶ
κατέκαυσεν τὸ πρόσωπον.

ΣΦΗΚΕΣ

393-94

ἐλέησον καὶ σῶσον νυνὶ τὸν σαυτοῦ
πλησιόχωρον,
κού μὴ ποτέ σου παρὰ τὰς κάννας οὐρήσω
μηδ' ἀποπάρδω.

Sokrates: Lagde du mærke til lyden, og hvordan tordenen fnøs gudsfrøgtigt?
Strepsiades: Og ved gud jeg frygter det sgu også, højtagtede skyer, og vil gensvare tordenbragene med en skid. Så meget ryster og bæver jeg i skræk for dem. Og hvad enten det skik eller ej, så skal jeg altså skide lige nu og her!

Sokrates: Har du nogensinde under Panathenæerfesten fyldt dig med suppe, hvorefter maven skabte sig gevaldigt og turmult rumlede gennem den? *Strepsiades:* Om jeg har! Arrig var den, og den foruroligede mig. Ligesom torden, bulder og brager den smule suppe kraftigt, roligt i begyndelsen, pappax pappax, så tiltager den, papapappax, og når jeg så er på potten tordner den simpelthen, ligesom disse (sc. skyerne) *Sokrates:* Læg mærke til hvordan du fes fra en så lillebitte mave. Hvorfor skulle himlen, og den er jo uendelig, så ikke tordne højt!

Strepsiades: Jeg kogte mave til mine slægtninge og glemte at skære lidt i den. Så pludselig pustede den sig op og eksploderede. Den svinede mine øjne til, svitsede mit fjæs.

Philokleon: Ha´medlidenhed og frels nu din nabo, så vil jeg aldrig pisse og fise opad dit hegn!

625-26

κἄν ἀστράψω, ποπύζουσιν
κάγκεχόδασίν μ' οἱ πλουτοῦντες
καὶ πάννυ σεμνοί

Philokleon: Og hvis jeg lyner, så beder de en bøn og skider af skræk for mig, både dem med gysserne og de tjekkede.

807-10

ΒΔ· ἀμῖς μὲν, ἦν οὐρητιάσης, αὐτῆ
παρὰ σοὶ κρεμήσεται ἔγγυς ἐπὶ τοῦ
παττάλου.
Φι· σοφόν γε τουτὶ καὶ γέροντι πρόσφορον
ἐξηῦρες ἀτεχνῶς φάρμακον στραγγουρίας.

Bdelykleon: Denne natpotte vil hænge nær dig på en knage, i tilfælde af at du skulle blive tissetrængende. *Philokleon:* Det var sgu smart! Du har virkelig fundet et nyttigt middel for en gammel mands inkontinens.

1125-28

Βδ. ἀγαθὸν ἔοικας οὐδὲν ἐπιθυμῆν παθεῖν.
Φι· μὰ τὸν Δί', οὐ γὰρ οὐδαμῶς μοι ζύμφορον.
καὶ γὰρ πρότερον ἐπανθρακίδων
ἐμπλήμενος
ἀπέδωκ' ὀφείλων τῷ γναφεὶ τριώβολον.

Bdelykleon: Du vil åbenbart ikke have at man behandler dig godt. *Philokleon:* Ved gud! Nej tak. Det har sgu alligevel aldrig gavnet mig. For engang da jeg havde fyldt mig med grillet fisk, var jeg nødt til at betale tre oboler til tøjrensere.

ΟΡΝΙΘΕΣ

65-68

ΠΕ· Ὑποδεδιῶς ἔγωγε, Λιβυκὸν ὄρνειον. ΘΕ·
Οὐδὲν λέγεις.
ΠΕ· Καὶ μὴν ἐροῦ τὰ πρὸς ποδῶν.
ΘΕ· Ὅδὶ δὲ δὴ τίς ἐστὶν ὄρνις; Οὐκ ἐρεῖς;
ΕΥ· Ἐπικεχοδῶς ἔγωγε Φασιανικός.

Peisetairos: Jeg er en bangeben fra Libyen
Slaven: Hvad er det for noget fis.
Peisetairos: Så prøv lige, at se det på mine bagben! *Slaven:* Hvad er det så for en slags fugl? Sig frem! *Euelpides:* Jeg er en brunbag fra Phasis.

1114-17

ΚΟ· Ἦν δὲ μὴ κρίνητε, χαλκεύεσθε
μηνίσκουσ φορεῖν
ὥσπερ ἀνδριάντες· ὡς ὑμῶν ὅς ἂν μὴ μῆν'
ἔχη,
ὅταν ἔχητε χλανίδα λευκήν, τότε μάλισθ'
οὕτω δίκην
δώσεθ' ἡμῖν, πᾶσι τοῖς ὄρνισι
κατατιλώμενοι.

Korfører: Hvis I stemmer os imod, så må I hellere smede nogle kobberparablyer, ligesom statuer har, I kan have med jer, for den af jer som ikke har en, når I er i jeres hvide dress - det er nemlig på det tidspunkt at straffen fra os er sikrest - vil blive overskiddt af alle fugle.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

439-440

ΚΛ· Εἰ τᾶρα νῆ τὴν Πάνδροσον ταύτη μόνον
τὴν χεῖρ' ἐπιβαλεῖς, ἐπιχεσεῖ πατούμενος.

Gammel kone: Jeg sværger ved Pandrosos at hvis du bare så meget som rør hende, så får du røven på komedie

ΛΥ. Πρῶτον μὲν χρῆν, ὡσπερ πόκον, ἐν
βαλανείῳ
ἐκπλύναντας τὴν οἰσπώτην ἐκ τῆς πόλεως,

Lysistrate: Først burde man, ligesom man
gør med nyklippet uld, putte den i bad og
vaske alt møget ud af byen.

ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑΖΟΥΣΑΙ

483-485

ΚΗ· Ὁ δ' ἀνὴρ ἐρωτᾷ· "Ποί σὺ
καταβαίνεις;" "Ὅποι;
στρόφος μ' ἔχει τὴν γαστέρ', ὦνερ, κώδύνη·
εἰς τὸν κοπρῶν' οὖν ἔρχομαι." "Βάδιζέ νυν."

Slægtning: Så spørger min husbond; hvor
går du hen? Hvor? Min mave er urolig og
gør ondt, så jeg smutter lige på potten. Gå
du bare!

ΒΑΤΡΑΧΟΙ

1-18

ΞΑ· Εἶπω τι τῶν εἰωθότων, ὧ δέσποτα,
ἐφ' οἷς αἰεὶ γελῶσιν οἱ θεώμενοι;
ΔΙ· Νῆ τὸν Δί' ὅ τι βούλει γε, πλήν
"Πιέζομαι."
Τοῦτο δὲ φύλαξαι· πάνυ γάρ ἐστ' ἤδη χολή.
ΞΑ· Μηδ' ἕτερον ἀστεῖόν τι; ΔΙ· Πλήν γ'
"Ὡς θλίβομαι."
ΞΑ· Τί δαί; Τὸ πάνυ γέλοιοι ἐῖπω; ΔΙ· Νῆ
Δία
θαρρῶν γε· μόνον ἐκεῖν' ὅπως μὴ ῥεῖς —
ΞΑ· Τὸ τί;
ΔΙ· μεταβαλλόμενος τὰνάφορον ὅτι
χεζητιᾶς.
ΞΑ· Μηδ' ὅτι τοσοῦτον ἄχθος ἐπ' ἐμαυτῷ
φέρων,
εἰ μὴ καθαίρησαι τις, ἀποπαρδήσομαι;
ΔΙ· Μὴ δῆθ', ἰκετεύω, πλήν γ' ὅταν μέλλω
ῥεμεῖν.
ΞΑ· Τί δῆτ' ἔδει με ταῦτα τὰ σκεύη φέρειν,
εἴπερ ποήσω μηδὲν ὦνπερ Φρυνίχοις
εἴωθε ποιεῖν καὶ Λύκισι κάμειψίαις
σκεύη φέρουσ' ἐκάστοτ' ἐν κωμῳδίᾳ; ὕ1
ΔΙ· Μὴ νυν ποήσης· ὡς ἐγὼ θεώμενος,
ὅταν τι τούτων τῶν σοφισμάτων ἴδω,
πλεῖν ἢ ἵναυτῷ πρεσβύτερος ἀπέρχομαι.

Xanthias: Skal jeg sige noget af det
sædvanlige, herre? Noget af der altid får
tilskuerne til at grine? *Dionysos:* Ja da,
lige hvad du vil, undtagen "det presser
på" Lad være med det! Det er allerede alt
for kvalmende. *X:* Hvad med noget andet?
Noget vittigt? *D:* Bare det ikke er "hvor
det trykker" *X:* Ok! Kan jeg så sige noget
rigtigt sjovt? *D:* Selvfølgelig! Sig frem!
Men la' vær med at sige- *X:* Sige, hvad? *D:*
Den med at du skal skide fordi du bærer
bagagen på den anden skulder. *X:* Kan jeg
ikke engang sige at jeg slæber på så stor en
byrde, at hvis en eller anden ikke fjerner
den, så taber jeg lasten. *D:* Nej, vær så
venlig! Undtagen når jeg alligevel skal
brække mig! *X:* Hvorfor skal jeg så slæbe
al den her bagage, hvis jeg ikke må gøre
noget af det som Phrynichos gør? Og Lykis
og Ameipsias også? De har altid en
bagagescene i deres komedier. *D:* Jamen du
gør det ikke! For når jeg er tilskuer og ser
en af disse smartheder, så går jeg hjem et
helt år ældre.

ΞΑ· Οὔτος, τί δέδρακας;
 ΔΙ· Ἐγκέχοδα· κάλει θεόν.
 ΞΑ· Ἦ καταγέλαστ', οὐκουν ἀναστήσει
 ταχὺ
 πρίν τινά σ' ἰδεῖν ἀλλότριον; ΔΙ· Ἄλλ'
 ὠρακιῶ.
 Ἄλλ' οἶσε πρὸς τὴν καρδίαν μου σπογγιάν.
 ΞΑ· Ἴδου λαβέ· προσθοῦ. ΔΙ· Ποῦ 'στιν; ΞΑ·
 Ἦ χρυσοῖ θεοί,
 ἐνταῦθ' ἔχεις τὴν καρδίαν; ΔΙ· Δείσασα
 γὰρ
 εἰς τὴν κάτω μου κοιλίαν καθείρπυσεν.
 ΞΑ· Ἦ δειλότατε θεῶν σὺ κἀνθρώπων. ΔΙ·
 Ἐγώ;
 Πῶς δειλὸς ὅστις σπογγιὰν ἤτησά σε;
 Οὐ τὰν ἕτερός γ' αὐτ' εἰργάσατ' ἀνήρ. ΞΑ·
 Ἄλλὰ τί;
 ΔΙ· Κατέκειτ' ἂν ὀσφραϊνόμενος, εἶπερ
 δειλὸς ἦν·
 ἐγὼ δ' ἀνέστην καὶ προσέτ' ἀπεψησάμην.
 ΞΑ· Ἀνδρεῖά γ', ὦ Πόσειδον.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΟΥΣΑΙ

312-332

ΒΛ· τί τὸ πρᾶγμα; ποῖ ποθ' ἡ γυνὴ φρούδη
 'στί μοι;
 ἐπεὶ πρὸς ἔω νῦν γ' ἔστιν, ἡ δ' οὐ φαίνεται.
 ἐγὼ δὲ κατάκειμαι πάλαι χεζητιῶν,
 τὰς ἐμβάδας ζητῶν λαβεῖν ἐν τῷ σκότῳ
 καὶ θοιμάτιον. ὅτε δὴ δ' ἐκεῖνο ψηλαφῶν
 οὐκ ἐδυνάμην εὐρεῖν, ὁ δ' ἤδη τὴν θύραν
 ἐπεῖχε κρούων ὁ κοπρεαῖος, λαμβάνω
 τουτὶ τὸ τῆς γυναικὸς ἡμιδιπλοῖδιον,
 καὶ τὰς ἐκείνης Περσικὰς ὑφέλκομαι.
 ἀλλ' ἐν καθαρῷ ποῦ ποῦ τις ἂν χέσας
 τύχοι;
 ἢ πανταχοῦ τοι νυκτός ἐστιν ἐν καλῷ;
 οὐ γὰρ με νῦν χέζοντά γ' οὐδεὶς ὄψεται.
 οἴμοι κακοδαίμων, ὅτι γέρων ὢν ἠγόμην
 γυνάιχ' ὅσας εἴμ' ἄξιος πληγὰς λαβεῖν.
 οὐ γὰρ ποθ' ὑγιὲς οὐδὲν ἐξελέλυθεν
 δράσουσ'. ὅμως δ' οὖν ἐστιν ἀποπατητέον.
 ΓΕ· τίς ἔστιν; οὐ δὴπου Βλέπυρος ὁ γειτνιῶν;
 νῆ τὸν Δί' αὐτὸς δῆτ' ἐκεῖνος. εἰπέ μοι,
 τί τοῦτό σοι τὸ πυρρὸν ἐστιν; οὔτι που
 Κινησίας σου κατατετίληκέν ΒΛ· ποθεν;
 οὐκ, ἀλλὰ τῆς γυναικὸς ἐξελέλυθα
 τὸ κροκοῦτιδιον ἀμπισχόμενος οὐνδύεται.

Xanthias: Hej du! Hvad har du gang i?
Dionysos: Tarmen er tom, kald på guden!
X: Vær venlig at rejse dig op, din idiot,
 inden nogle andre ser dig! *D*: Jeg tror jeg
 besvimer, ræk mig en svamp til mit hjerte.
X: Her! værsgod! Hjælp dig selv. *D*: Hvor
 er det mon? *X*: Ved de gyldne guder, er det
 dér du har dit hjerte? *D*: Ser du, det blev
 bange og krøb ned i min bagende. *X*: Du er
 den største kujon på himmel og jord!
D: Mig? En kujon? Mig, som bad dig om en
 svamp? Det ville ingen anden mand
 ha' gjort. *X*: Hvad ville han da have gjort?
D: Hvis han virkelig var en kujon, så var
 han blevet liggende i sin egen stank. Men
 jeg stod op, og endvidere vaskede jeg da
 mig selv. *X*: Ja, det var sørme modigt!

Blepyros: hvad sker der her? hvor i
 alverden er min kone smuttet hen? Det er
 ved at være morgen og hun er væk! Og jeg
 har ligget her længe, skidetrængende, og
 prøvet at få fat på mine sko og min kappe i
 mørket. Og så efter noget famlen, kunne jeg
 simpelthen ikke finde den, og den her fyr
 fra Bæ har allerede længe trængt sig på og
 banket på min bagdør, så jeg snupper min
 kones kjole og hopper i hendes sko. Men
 hvor kan man skide i fred? Nåhr ja, om
 natten er ethvert sted vel godt nok! Ingen
 vil kunne se mig skide nu. Jeg er sgu et kvaj,
 tænk at jeg giftede mig i den alder, jeg
 skulle have så mange slag. Hun er ude på
 gale streger, når hun bare skrider sådan.
 Nu er det vist alligevel tid til at komme
 af med det. *Nabo*: Hvem der? Det er da
 vel ikke min nabo Blepyros? Jo ved Gud
 det er ham. Hvad er det for noget brunt
 noget du har på? Det skulle da vel ikke
 være Kinesias, som har pløret dig til vel?
 Nej sgu da! Jeg gik ud iført denne her kjole,
 som min kone plejer at rende rundt i.